

Kampania antysyjonistyczna 1967-1968: nowa synteza

(streszczenie popularnonaukowe)

Celem projektu jest stworzenie nowej, całościowej i wieloperspektywicznej interpretacji „kampanii antysyjonistycznej”, którą komunistyczne władze Polski przeprowadziły w 1967-1968 r. Kampania, na którą składały się zmasowana propaganda, setki wieców i zebrań będących sceną rytuałów potępienia rzekomych wrogów, oraz rozliczne szykany wobec osób nazwanych syjonistami, zaczęła się w kilka dni po pierwszych studenckich protestach w Warszawie w marcu 1968 r., ale szykowana była od czerwca 1967 r., kiedy spór o rzekomych syjonistów wśród polskich Żydów otworzył konflikt w kierownictwie PZPR i pozwolił na uruchomienie skrytej, pełzającej czystki w wojsku i mediach. Najbardziej agresywna faza kampanii trwała tylko parę miesięcy, ale przyniosła falę emigracji blisko połowy polskich Żydów i wielu Polaków żydowskiego pochodzenia, i niemal całkowitą zapaść zorganizowanego życia żydowskiego w Polsce.

Projektu ma zweryfikować i rozwinąć hipotezę, że kampania była połączeniem trzech zjawisk: odgórnego kampanii nienawiści na wzór radziecki, której celem była kontr-mobilizacja przeciw buntowi młodzieży; populistycznej tendencji w partyjnym establishmentie, która odegrała kluczową rolę zarówno w mobilizacji mas, jak i wewnątrzpartyjnych rozgrywkach o władzę; i erupcji oddolnych resentymentów i uprzedzeń etnicznych, które kampania wprawdzie rozpaliła, a następnie wykorzystywała. Pierwszy składnik wymaga zbadania procesów decyzyjnych i mechanizmów działania aparatu partyjnego, propagandowego i bezpieczeństwa, a także wzorców wcześniejszych kampanii tego typu. Składnik drugi wymaga analizy zawartości tekstów i obrazów wykorzystywanych w kampanii i w wewnątrzpartyjnych rozgrywkach, badanych z perspektywy nowych teorii populizmu. Składnik trzeci wymaga analizy kampanii jako masowego zjawiska społecznego, w którym wielu aktorów działa ze różnorodnych motywów, w tym z antyżydowskich uprzedzeń. Powyższa hipoteza skupia się na uczestnikach kampanii, ale projekt zbada też strategie osób, które były obiektem kampanii oraz jej oponentów, w szczególności zaś zjawiska emigracji, protestu i uniku.

Szerszy kontekst, który projekt weźmie pod uwagę, obejmuje w szczególności konflikty międzypokoleniowe, oczywiste w buncie młodzieży, ale widoczne też w partyjnych, państwowych i gospodarczych aparatach biurokratycznych, gdzie grupy sfrustrowanych aparatczyków wsparły kampanię, jako sposób na odblokowanie dróg swego awansu. Innym ważnym kontekstem są „globalne lata 60.”: jeśli nie możemy zrozumieć buntu polskiej młodzieży w oderwaniu od podobnych buntów w innych krajach, powinniśmy spojrzeć także na kampanię jako część transnarodowych reakcji przeciwko tym buntom i część szerszych zjawisk kulturowego niepokoju w szybko zmieniającym się świecie lat 60.

Projekt zmierza do połączenia faktograficznych ustaleń zebranych w ostatnich dwu dekadach w różnorodnych studiach o „polskim roku 1968” z rozwiniętym w tym czasie nowymi teoriami komunistycznych rządów i społeczeństw, z nowymi teoriami populizmu, oraz ze świeżym spojrzeniem na ważniejsze wydarzenia kampanii – tak, by stworzyć nową, całościową i pogłębioną monografię kampanii. Taka analiza pozwoli nie tylko na lepsze, bardziej zniuansowane rozumienie kampanii, ale przyniesie też wgląd w szerszą kwestię systemu „realnego socjalizmu”, który komunistyczna Polska przybrała po 1956 r.